

ЦЕРКОВНА СТАРОВИНА

УДК 279.99-9 Катакомбна церква «192/197»

Лідія Нестеренко

«КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНА ТА АНТИРАДЯНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ» ГАННИ ЛАВРЕНТІЇВНИ КОЛОМІЄЦЬ у 30-х рр. ХХ ст. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ)

DOI: 10.58407/litopis.240208

© Л. Нестеренко, 2024. СС BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5353-2922>

В умовах війни й розбудови ПЦУ перед Україною постало завдання – остаточно ліквідувати залишки радянського тоталітаризму та інтегруватися у світові та європейські інституції. То ж нині особливо актуальними є дослідження з історії Церкви в радянську добу, оскільки головною метою більшовицької влади стало знищення самоідентифікації віруючих і становлення нового – радянського суспільства. **Метою** цієї роботи є показ трагедії Ганни Лаврентіївни Коломієць, яку «за проведення антирадянської агітації» у 1937 р. було заарештовано, а згодом відправлено відбувати покарання терміном на 8 років. **Методологічну основу** дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності, системності. **Методи:** проблемно-пошуковий, хронологічний, історико-системний та аналітичний. **Новизна дослідження.** Уперше до наукового обігу в повному обсязі введено нові архівні документи – досліджено життя Ганни Лаврентіївни Коломієць.

Висновки. У 30–50-х рр. минулого століття радянською владою здійснювалося переслідування інакомислячих людей. Особливо це стосувалося представників Церкви, противників закриття храмів чи людей, які об'єктивно давали оцінку діям радянської влади. Таких людей висилали на певний час з України чи взагалі розстрілювали.

Переглядаючи минуле, переконуємося: для нас важлива мужність і громадянська позиція жінки. Незважаючи на всі репресивні дії радянської влади проти Церкви в кінці 20–30-х рр. минулого століття, Г. Коломієць не зреклася своїх релігійних переконань. Перебуваючи в ув'язненні чи вийшовши на волю, вона продовжувала відстоювати свої права, добиваючись перегляду кримінальної справи та реабілітації. Проте цей процес затягнувся на декілька десятиліть: з 1939 до 1972 рр., коли Постанову трійки Чернігівського УНКВС за 14 листопада 1937 р. по відношенню Г. Коломієць було відмінено, справу закрито за недоказовістю складу злочину. Ганну Лаврентіївну Коломієць було реабілітовано.

Ключові слова: черниця, Троїцький монастир, Іллінська церква, Чернігівська область, кримінальна справа.

В умовах війни і розбудови ПЦУ перед Україною постало завдання – остаточно ліквідувати залишки радянського тоталітаризму та інтегруватися у світові та європейські інституції. То ж нині особливо актуальними є дослідження з історії Церкви в радянську добу, оскільки головною метою більшовицької влади стало знищення самоідентифікації віруючих і становлення нового – радянського суспільства.

Аналіз наукової літератури показує, що першою узагальнювальною працею, в якій подано характеристику церковного життя Чернігівщини радянської доби із залученням архівних справ Чернігівського ОДПУ–НКВД, є дослідження В. Шуміла «Схиархімандрит Лаврентій та його час...»¹, яке згодом було розширене до дисертації², а також публікація О. Тарасенка та М. Ковальова³. На сьогодні дисертація В. Шуміла є найбільш повним дослідженням з церковної історії Чернігівщини періоду 1917–1941 рр.

¹ Шумило В. Схиархімандрит Лаврентій та його время: Очерк церковной истории Черниговщины (1868–1950 гг.). Чернигов: Вера и Жизнь, 2001. 68 с., ил.

² Шумило В. Истинно-Православна (катакомбна) Церква на Чернігівщині у 20–30-х рр. ХХ ст.: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01. Чернігів, 2021. 246 с.

³ Тарасенко О., Ковальов М. Церква і влада на Чернігівщині за радянського часу. Реабілітовані історією: У 27 т. Чернігів: Деснянська правда, 2011. Кн. 3. С. 10–52.

Окремі статті та короткі довідки про репресованих Чернігівського району (серед яких є й служителі Церкви) знаходимо у двох книгах «Долі репресованих земляків»⁴, а також у низці статей І Цимбаленко, О. Тарасенка та В. Шуміла в журналі «Сіверянський літопис».

Короткі довідки про репресованих радянською владою в Чернігівській області опубліковано в серії книг «Реабілітовані історією». Тут ми знаходимо інформацію і про Ганну Лаврентіївну Коломієць⁵.

Джерельною базою для цієї публікації є документи Державного архіву Чернігівської області (Ф. Р-8840). То ж на основі наявної літератури та кримінальної справи, заведеної в 1937 р. проти жінки, спробуємо коротко охарактеризувати процес переслідування черниці в роки «великого терору» і відтворити подальшу її долю.

2 жовтня 1937 р. начальник 3 відділення 4 відділу УДБ Чернігівського обласного управління НКВС СРСР старший лейтенант держбезпеки Арбутський, розглянувши матеріали про злочинну діяльність Ганни Лаврентіївни Коломієць (проведення антирадянської агітації, розповсюдження провокаційних чуток), підписав постанову про порушення кримінального провадження проти неї. Свою згоду підтвердили старший лейтенант держбезпеки Тейтель та заступник начальника облуправління НКВС, капітан державної безпеки Геплер. Цього ж дня було підписано інші постанови за підписами вище згаданих осіб: про обшук на квартирі, арешт, утримання жінки під вартою у в'язниці м. Чернігова. Тоді ж Чернігівський обласний прокурор Савранський санкціонував її арешт⁶.

2 жовтня 1937 р. в Чернігівському ОУ НКВС було підготовлено ордер на арешт Г. Коломієць за № 1185. Цього ж дня в них було проведено обшук за адресою: м. Чернігів, вул. Гліба Успенського, 30, під час якого була присутня Олена Микитівна Голота. Під час обшуку вилучено лише паспорт Г. Коломієць, і жінку було затримано⁷.

10 жовтня 1937 р. начальник 3 відділення 4 відділу УДБ Чернігівського обласного управління НКВС СРСР старший лейтенант держбезпеки Арбутський підписав постанову про пред'явлення звинувачення Г. Коломієць за ст. 54-10 ч. 1 КК УРСР⁸.

Коротко охарактеризуємо **біографію** заарештованої.

Ганна Лаврентіївна Коломієць народилася 10 жовтня 1908 р. в с. Павлівка неподалік Чернігова в селянській родині. Батьки були селянами-середняками. У дитинстві закінчила 4 класи сільської школи.

Після жовтневого перевороту батьківське господарство не розкуркулювали. Батько – Лаврентій Коломієць – був прихильником релігійного культу. Через поважний вік до колгоспу не вступив, а займався кустарним промислом⁹.

Брат Ганни Лаврентіївни – П.Л. Коломієць – був осуджений за хуліганство. У березні 1940 р. він працював у колгоспі.

У 1927 р. Ганна Лаврентіївна покинула батьківський дім і стала самостійно проживати в Чернігові. Постійно працювала різноробочою у приватних осіб і на різних підприємствах міста. У 1933–1934 рр. працювала швачкою в «Промголка». А з 1 березня до липня 1937 р. працювала швачкою на дому в артілі «Промкоопшвей»¹⁰.

У 1927 р. почала відвідувати церковні богослужіння в Чернігівському Троїцькому соборі, а згодом вступила до його хору.

Незабаром після закриття Троїцького монастиря в 1929 р. вона почала знімати житло у О.М. Голоти, яка проживала в Чернігові, по вул. Гліба Успенського, 30. Через деякий час у цьому будинку з нею почали проживати також черниці: Агрипина Ветер, Євлампія Маркаренко, Агафія (в чернецтві Ардаліона) Шевченко та чернець Лаврентій Проскура¹¹.

14 жовтня 1937 р. оперуповноваженим 3 відділення 4 відділу Чернігівського ОУ НКВД Шоломом було допитано як свідка колишнього старосту Казанської та Іллінської церков Григорія Прокоповича Верзуна (1881 р.н.). Чоловік повідомив, що Г. Коломієць, будучи незадоволена радянською владою, говорила, що в СРСР закривають насильно церкви, влаштовують гоніння на релігію, заарештовують священників і чернецтво¹².

16 жовтня 1937 р. оперуповноваженим 3 відділення 4 відділу Чернігівського ОУ НКВД Шоломом було проведено допит священника Іллінської церкви Єфрема Івано-

⁴ Долі репресованих земляків. Чернігівський район / Упор. Митькевич В., Бориченко Н. Чернігів: Десна-Поліграф, 2018. Кн. 1. 712 с.; Кн. 2. 2021. 560 с.

⁵ Реабілітовані історією: У 27 т. Чернігівська область / Упор.: О. Коваленко, Р. Подкур, О. Лисенко. Чернігів, 2014. Кн. 5. С. 414.

⁶ Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Ф. Р-8840. Оп. 3. Спр. 8065. Арк. 1–3, 5.

⁷ Там само. Арк. 6–7 зв.

⁸ Там само. Арк. 4.

⁹ Там само. Арк. 27.

¹⁰ Реабілітовані історією: У 27 т. Чернігівська область. Кн. 5. С. 414; ДАЧО. Ф. Р-8840. Оп. 3. Спр. 8065. Арк. 51–52.

¹¹ Там само. Арк. 9–11.

¹² Там само. Арк. 15.

вича Кислого (1881 р.н.). Свідок повідомив, що Г. Коломієць – донька колишнього церковного старости Троїцької релігійної общини. Стосовно відношення підозрюваної до заходів Радянської влади, Єфрем Іванович повністю підтвердив показання Григорія Прокоповича Верзуна. Він сказав, що Ганна Лаврентіївна дає чіткі вказівки всім особам, які відвідують їх, щоб ті притримувалися релігійних канонів. «Скоро буде війна, і Радянський Союз переможуть, і тоді буде краще, бо відкриють церкви і монастирі.

Відвідуючи села, Коломієць висловлює поразницькі погляди серед населення, говорячи, що вже скоро на радянську владу нападуть і вона існувати не буде»¹³, – знаходимо висловлювання Г. Коломієць про радянську владу в протоколі допиту Єфрема Івановича Кислого.

17 жовтня 1937 р. оперуповноваженим УДБ ЧО НКВС Шолохом було допитано Г. Коломієць. Вона визнала, що зі своїми співмешканцями вона була тісно пов'язана й розділяла їх антирадянські погляди щодо порушення свободи совісті в СРСР, а саме: гоніння на релігію, насильне закриття церков і монастирів, арешти священників і ченців. Жінка повідомила, що до них на квартиру приїздили монахи, які давали настанови щодо релігійної роботи серед населення. Час від часу приїздили також розкуркулені селяни, яким радили й надалі триматися релігійного життя. Селяни привозили й приносили подаяння Л. Проскурі та А. Шевченко, яке ті ділили серед усіх жильців.

Г. Коломієць зізналася, що вона призвала прихожан вірити в Бога та більше відвідувати церкви; підтримувала погляди інших про тимчасове існування радянської влади, «тому що вона не признає Бога»¹⁴; «проте заперечила свою причетність до контрреволюційної агітації. Також підозрювана не підтвердила організацію та проведення різноманітних зборів та нарад співмешканцями»¹⁵.

27 жовтня 1937 р. оперуповноваженим УДБ ЧО НКВС Шолохом було проведено додатковий допит Г. Коломієць, під час якого було поставлено питання щодо бродячого способу життя підозрюваною, незадоволення діями радянської влади та проведенням нею антирадянської агітації.

Ганна Лаврентіївна підтвердила, що з 1927 р. вела бродячий спосіб життя, тимчасово працюючи на різних роботах: «Проживаючи разом з монахами і розкуркуленими, а також ведучи бродячий спосіб життя й активно беручи участь у церковному хорі, я також висловлювала своє незадоволення радянською владою. Я розповсюджувала серед віруючих чутки поразницького характеру й проводила агітацію, що була направлена на зрив усіх заходів, які проводила радянська влада. Я також давала вказівки віруючим утримуватися від вступу до колгоспів»¹⁶. І далі підсумувала: «Я була активною учасницею церковного хору, підтримувала зв'язок з проживаючими зі мною на квартирі ченцями і розкуркуленими й поділяла їх антирадянські висловлювання в питанні гонінь на релігію в Радянському Союзі і насильному закритті церков, а також серед віруючих я висловлювалась про те, що в колгоспах селянам жити погано: працюють багато, а одержують мало. Іншої антирадянської агітації я не проводила»¹⁷.

10 листопада 1937 р. оперуповноваженим 3 відділення 4 відділу Чернігівського ОУ НКВД Шоломом було підготовлено обвинувальний вирок по слідчій справі № 35521, порушеній за ст. 54-10 ч. 1 і 2 КК УРСР проти Г.Л. Коломієць. Ураховуючи їх соціальну небезпеку, бродячий спосіб життя, а також злочинну діяльність, було вирішено передати справу на розгляд Особливої Трійки при Чернігівському ОУ НКВС.

Обвинувальний вирок підписали: начальник 3 відділення 4 відділу УДБ Чернігівського обласного управління НКВС СРСР, старший лейтенант держбезпеки Арбутський; заступник начальника 4 відділу УДБ, старший лейтенант держбезпеки Тейтель та заступник начальника облуправління НКВС, капітан державної безпеки Геплер¹⁸.

14 листопада 1937 р. відбулося засідання Трійки при Чернігівському ОУ НКВС УРСР. Трійка постановила ув'язнити Г. Коломієць у виправно-трудоному таборі терміном на 8 років. Термін покарання розпочинався з 1 жовтня 1937 р.¹⁹

Відбування покарання. 24 серпня 1938 р. Г. Коломієць прибула з Харківським етапом в м. Тайшет, де відбувала покарання у ВТТ²⁰. Працювала техпрацівницею. До роботи

¹³ ДАЧО. Ф. Р-8840. Оп. 3. Спр. 8065. Арк. 17–17 зв.

¹⁴ Там само. Арк. 12.

¹⁵ Там само. Арк. 10–12.

¹⁶ Там само. Арк. 13–13 зв.

¹⁷ Там само. Арк. 13 зв.

¹⁸ Там само. Арк. 18–19.

¹⁹ Там само. Арк. 20.

²⁰ Там само. Арк. 22; Тайшетський ВТТ ГУЛАГу (ТАЙШЕТСКИЙ ИТЛ ГУЛАГА) – підрозділ, що діяв у структурі Головного управління виправно-трудокових таборів Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР (ГУЛАГ НКВД) з 16.08.37 до 08.10.39 в м. Тайшет.

ставилася добре. У побуті мала гарну поведінку, але в культмасовій роботі участі не брала²¹.

Варто зазначити, що жінка боролася за свої права. У червні 1939 р. Ганна Лаврентіївна Коломієць подала скаргу до Чернігівського УНКВС, в якій написала про неправдивість пред'явленого їй звинувачення та звернулася з проханням переглянути справу і звільнити її²².

14 березня 1940 р. було повторно допитано колишнього старосту Казанської та Іллінської церков Григорія Прокоповича Верзуна (1881 р.н.). Чоловік категорично заперечив свої показання за 14 жовтня 1937 р. Григорій Прокопович указав, що 14 жовтня 1937 р. він на допиті сказав про Ганну Коломієць лише таке: «Коломієць Г.Л. брала участь у церковному хорі й жила на квартирі разом із черницею Шевченко Ардаліоною»²³.

Додаток 1 Тайшет²⁴

23 квітня 1940 р. слідчий слідчої частини УНКВС, сержант держбезпеки Кудус, розглянувши архівно-слідчу справу № 35521/2663 на засуджену Коломієць Ганну Леонтіївну, підписав висновок, в якому вважав, що рішення Трійки НКВС за 18 листопада 1937 р. проти засудженої варто відмінити. Документ також було підписано начальником слідчої частини УНКВС, молодшим лейтенантом держбезпеки Григоренком і начальником УНКВС у Чернігівській області, капітаном держбезпеки Дмитрієвим²⁵.

15 листопада 1940 р. старший слідчий слідчої частини УДБ НКВС УРСР²⁶, молодший лейтенант держбезпеки Точилкін постановив повернути справу на доопрацювання, а саме: отримати характеристики з останнього місця роботи та з місця відбування покарання Г. Коломієць, допитати ще раз свідків, які знали ув'язнену та ін.²⁷

29 грудня 1940 р. слідчим слідчої частини УНКВД Оркіним було допитано Олену Микитівну Голоту (1883 р.н.). Жінка розповіла про період проживання в її будинку Г. Коломієць. За словами Олени Микитівни, квартирнтка працювала часто вдома й шила ковдри. Про її антирадянську діяльність вона нічого не знає²⁸.

31 грудня 1940 р. слідчий слідчої частини УНКВД Оркін допитав Х.С. Утву (1904 р.н.). Жінка повідомила, що знає Г. Коломієць як енергійну та життєрадісну дівчину, яка в розмовах із нею ніколи антирадянських висловів не вживала²⁹.

24 січня 1941 р. було допитано Єврема Івановича Кислого (1881 р.н.), який був ув'язнений і відбував покарання в Марійському таборі Сибірської області (Північно-Східний ВТТ)³⁰. Свідок розповів біографічні дані Г. Коломієць, проте категорично заперечив свої

²¹ ДАЧО. Ф. Р-8840. Оп. 3. Спр. 8065. Арк. 57 зв.

²² Там само. Арк. 23–24.

²³ Там само. Арк. 29 зв.

²⁴ Поселок Тайшет быстренько стал городом, рожденным БАМ-ом. Тайшетская история. URL: <https://taishetrn.ru/posyolok-tajshet-byustrenko-stal-gorod/>.

²⁵ ДАЧО. Ф. Р-8840. Оп. 3. Спр. 8065. Арк. 31–31 зв.

²⁶ Головне управління державної безпеки (ГУДБ) – структурний підрозділ НКВС СРСР.

²⁷ ДАЧО. Ф. Р-8840. Оп. 3. Спр. 8065. Арк. 32.

²⁸ Там само. Арк. 48.

²⁹ Там само. Арк. 50.

³⁰ Північно-Східний ВТТ (рос. Севвостлаг, СВІТЛ) – структурна одиниця системи виправно-трудових таборів ОГПУ-НКВД-МВС СРСР, існувала на території «Дальбуду» (Північний Схід СРСР) як його виробничий підрозділ.

свідчення 16 жовтня 1937 р. стосовно розповсюдження засудженою поразницької агітації, а саме: нападу капіталістичних країн на СРСР і його поразки³¹.

21 травня 1941 р. старший оперуповноважений оперативного відділу Онежського ВТТ НКВС Купцов у якості свідка допитав Євламπίю Іванівну (Іонівну) Макаренко (1900 р.н.), яка була засуджена та ув'язнена також у 1937 р. і відбувала покарання у 2 відділенні Онезького табору НКВС, який знаходився в Плесецькому районі Архангельської області³². Сюди вона прибула 10 лютого 1938 р. і тут відбувала покарання до 10 вересня 1945 р.³³ Жінку влаштували на роботу працівницею в жіночому бараці.

Євлампія Іванівна повідомила слідству, що Ганну Леонтіївну Коломієць вона знає близько 5 років, бо разом винаймали житло й працювали у швейній артілі, удома разом молилися, а також ходили співати в хорі до Іллінської церкви. Стосовно антирадянських настроїв Ганни Леонтіївни жінка не підтвердила. На питання слідчого про проведення ними антирадянської агітації в церкві серед віруючих і прихожан Євлампія Іванівна відповіла: «Ні, під час проведення слідчих дій я цього не говорила. Протокол я підписувала із-за страху, хоча не знала, що там було написано. Мені слідчий запропонував підписати, і я підписала ... Слідчий у мене запитував про мою і Коломієць агітацію в церкві. Але я відповідала, що агітації проти радянської влади я і Коломієць не проводили. Як інші віруючі, відвідували церковних хор, співали, збиралися на богослужіння вдома»³⁴.

Проте на цьому повторні слідчі дії щодо перегляду архівно-слідчої справи № 35521/2663, порушеної у 1937 р. проти Ганни Лаврентіївни Коломієць, зупинилася тому, що 22 червня 1941 р. розпочалася німецько-радянська війна.

Відбувши покарання, після закінчення війни, жінка повернулася додому, у с. Павлівку Чернігівського району. Через деякий час влаштувалася на роботу в епархіальне управління, де була техпрацівницею до 1961 р.

Довгий період часу Ганна Лаврентіївна хворіла.

Із 1967 р. почала працювати техпрацівницею в Чернігівському санаторії-профілакторії «Хімік»³⁵.

Реабілітація. 14 квітня 1972 р. Г. Коломієць написала заяву прокурору Чернігівської області про своє ув'язнення: «У 1937 р. трійкою УНКВС по Чернігівській області по ст. 54-10 КК УРСР була засуджена на 8 років табірних робіт, покарання відбула в 1946 р.»³⁶. Жінка просила прокурора переглянути її справу.

3 травня 1972 р. помічником прокурора по нагляду за слідством в органах держбезпеки, радником юстиції В. Циганенко було видано постанову про призначення додаткового розслідування по архівно-слідчій справі № 6953, яку було заведено у 1937 р. на Г. Коломієць.

15 травня 1972 р. помічник прокурора В. Циганенко в приміщенні прокуратури провів допит Г. Коломієць. Жінка заперечила проведення нею, Є. Макаренко, А. Шевченко та Л. Проскурою антирадянської агітації в 1930-х рр. та сказала, що таких свідчень вона тоді на допитах не давала. Стосовно ведення нею бродячого способу життя, жінка сказала, що не могла такого про себе сказати, бо працювала в той час у швейній артілі. Ганна Леонтіївна також повідомила про те, що підписала протокол допиту на вимогу слідчого, не читаючи документ³⁷.

У ході розслідування до прокуратури надійшла характеристика з останнього місця роботи Г. Коломієць із позитивним відгуком про неї керівництва. В. Циганенком було переглянуто ряд архівно-слідчих справ, порушених у 1937 р. проти священнослужителів. У справі № 2358, порушеній у 1937 р. проти Є. Кислого, В. Циганенко знайшов свідчення Єфрема Івановича за 1937 р. про антирадянську агітацію Г. Коломієць. Проте у скарзі прокурору СРСР від 4 квітня 1941 р. Є. Кислий категорично заперечував проведення антирадянської діяльності та стверджував, що протоколи допиту та інші документи він змушений був підписувати під тиском погроз і наружи слідчого³⁸.

До матеріалів розслідування також було долучено копію висновку по архівній кримінальній справі № 4521 від 6 серпня 1966 р. та копію постанови Президії Чернігівського обласного суду від 20 серпня 1996 р. В останньому документі постанову Трійки Чернігівського УНКВС за 14 листопада 1937 р. по відношенню Агафії Григорівни Шевченко,

³¹ ДАЧО. Ф. Р-8840. Оп. 3. Спр. 8065. Арк. 42 зв.–43.

³² Там само. Арк. 62 зв.

³³ Там само. Арк. 65.

³⁴ Там само. Арк. 65–65 зв.

³⁵ Там само. Арк. 69, 71 зв.

³⁶ Там само. Арк. 69.

³⁷ Там само. Арк. 70–71 зв.

³⁸ Там само. Спр. 1469. Арк. 23–25.

Агрипини Пилипівни Ветер та Євлампії Іонівни Макаренко було відмінено, справу зупинено за відсутністю в їх діях складу злочину. Усіх трьох жінок було реабілітовано³⁹.

18 травня 1972 р. помічником прокурора по нагляду за слідством в органах держбезпеки, радником юстиції В. Циганенком було підготовлено висновок по архівно-слідчій справі № 6953 про те, що постанову Трійки Чернігівського ОУ НКВС від 14 листопада 1937 р. по відношенню до Г. Коломієць варто відмінити, а справу припинити за відсутністю складу злочину. Затвердив документ прокурор Чернігівської області, державний радник юстиції 3 класу М. Єреп⁴⁰.

26 травня 1972 р. справу було розглянуто Президією Чернігівського обласного суду. Постанову трійки Чернігівського УНКВС за 14 листопада 1937 р. по відношенню Г. Коломієць було відмінено, справу закрито за недоказовістю складу злочину. Жінку було реабілітовано⁴¹.

У результаті розгляду кримінальної справи варто висловити ряд зауважень, які було помічено під час роботи.

1. Кримінальне провадження, яке було порушено проти Л. Коломієць восени 1937 р., не було поодиноким. Перед цим, 7 вересня 1937 р. були заарештовані Агафія Григорівна Шевченко, Агрипина Пилипівна Ветер та Євлампія Іонівна Макаренко⁴², які також проживали з нею в Чернігові, у будинку по вул. Гліба Успенського, 30. Власницею будинку була О. Голота.

2. На допитах слідчі насильно змушували звинувачених і свідків підписувати неправдиві свідчення. Прикладом такого є слова колишнього старости Казанської та Іллінської церков Григорія Прокоповича Верзуна, якого 14 березня 1940 р. було повторно допитано під час перегляду справи Л. Коломієць. Чоловік категорично заперечив свої попередні свідчення й додав: «Ці свідчення були дані мною під тиском Арбутського і Шолома, які мені на допиті заявили, що, якщо я не буду підписувати свідчень, взятих Шоломом, то мене вишлють на 5 років. Свідчень я не читав, а також не читав мені їх і Шолом. Коли я підписав ці свідчення, то Арбутський відібрав у мене підписку й заявив, щоб я нікому не говорив, що мене допитували»⁴³. Як уже згадувалося в роботі, пізніше зрікалася своїх свідчень і сама Г. Коломієць.

3. Як видно, перегляд справи Л. Коломієць тривав майже 2 роки: з червня 1939 р., коли Ганна Лаврентіївна Коломієць подала скаргу про неправдивість пред'явленого їй звинувачення до Чернігівського УНКВС (в якій звернулася з проханням переглянути справу та звільнити її) – і до 21 травня 1941 р., коли було проведено допит свідка Євлампії Іванівни (Іонівни) Макаренко. Проте позитивних результатів у перегляді справи через початок німецько-радянської війни 1941–1945 рр. так і не було досягнуто.

4. За добросовісне виконання службових обов'язків незабаром пішли на підвищення працівники Чернігівського ОУ НКВС К. Арбутський та І. Шолох. Начальник 3 відділення 4 відділу УДБ Чернігівського обласного управління НКВС, старший лейтенант держбезпеки, Ксенофонт Іванович Арбутський згідно з наказом по УНКВС № 195 від 1 вересня 1938 р. був відправлений у розташування ОК НКВС УРСР для роботи в апараті НКВС УРСР.

Оперуповноважений УДБ ЧО НКВС І. І.⁴⁴ Шолох відправлений 2 березня 1938 р. у розташування ОК НКВС УРСР в м. Київ для роботи в апараті НКВС УРСР (наказ по УНКВС № 85 від 26 березня 1938 р.)⁴⁵.

Отже, у 1930–1950-х рр. радянською владою здійснювалося переслідування інакомислячих людей. Особливо це стосувалося представників Церкви, противників закриття храмів чи людей, які об'єктивно давали оцінку діям радянської влади. Таких людей висилали на певних час з України чи взагалі розстрілювали.

Переглядаючи минуле, переконаємося: для нас важлива мужність і громадянська позиція жінки. Незважаючи на всі репресивні дії радянської влади проти Церкви в кінці 20–30-х рр. минулого століття, Л. Коломієць не зреклася своїх релігійних переконань. Перебуваючи в ув'язненні чи вийшовши на волю, вона продовжувала відстоювати свої права, добиваючись перегляду кримінальної справи та реабілітації. Проте цей процес затягнувся на декілька десятиліть: з 1939 до 1972 рр., коли Постанову трійки Чернігівського УНКВС за 14 листопада 1937 р. по відношенню Г. Коломієць було відмінено, справу закрито за недоказовістю складу злочину. Ганну Лаврентіївну Коломієць було реабілітовано.

³⁹ ДАЧО. Ф. Р-8840. Оп. 3. Спр. 8065. Арк. 79–84; Спр. 7958. Арк. 154–156, 160–162.

⁴⁰ Там само. Спр. 8065. Арк. 86–88.

⁴¹ Там само. Арк. 92–93.

⁴² Там само. Спр. 7958.

⁴³ Там само. Спр. 8065. Арк. 29.

⁴⁴ Так зазначено в документі: Там само. Арк. 66.

⁴⁵ Там само.

References

- Kovalenko, O., Podkur, R., Lysenko, O. (Ed.). (2014). Reabilitovani istoriieiu: U 27 t. Chernihivska oblast [Rehabilitated by History: In 27 vols. Chernihiv region]. Chernihiv, Ukraine.
- Mytkevych, V., Borychenko, N. (Ed.). (2018). Doli represovanykh zemliakiv. Chernihivskiy raion [Fates of repressed countrymen. Chernihiv region]. Chernihiv, Ukraine.
- Shumilo, V. (2001). Skhiarkhimandrit Lavrentiy i ego vremena: Ocherk tserkovnoy istorii Chernigovshchiny (1868–1950 gg.) [Schiarchimandrite Lawrence and His Time: An Outline of the Church History of Chernigov Region (1868–1950)]. Chernihiv, Ukraine.
- Shumilo, V. (2021). Istynno-Pravoslavna (katakombna) Tserkva na Chernihivshchyni u 20–30-kh rr. XX st.: dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata istorychnykh nauk: 07.00.01. [The True Orthodox (Catacomb) Church in the Chernihiv Region in the 1920s and 1930s. On the rights of manuscript. Dissertation for the degree of candidate of historical sciences in the specialty 07.00.01. – history of Ukraine.]. Chernihiv, Ukraine.
- Tarasenko, O., Kovalov, M. (2011). Tserkva i vlada na Chernihivshchyni za radianskoho chasu. Reabilitovani istoriieiu: U 27 t. [Church and government in Chernihiv region in Soviet times. Rehabilitated by history: In 27 vols.]. Chernihiv, Ukraine.

Нестеренко Лідія Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання, Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д. Ушинського (вул. Слобідська, 83, м. Чернігів, 14021, Україна).

Nesterenko Lidiya – candidate of historical sciences, docent, associate professor of the department of social disciplines and teaching methods, Chernihiv K.D. Ushinsky regional institute of postgraduate pedagogical education (83 Slobidska St., Chernihiv, 14021, Ukraine).

E-mail: lidnesa@ukr.net

“COUNTER-REVOLUTIONARY AND ANTI-RADYAN ACTIVITY” OF HANNA LAVRENTIYEVNA KOLOMIETS in the 30s of the 20th c. (BASED ON THE MATERIALS OF THE CRIMINAL CASE)

*In conditions of the war and the development of the OCU, Ukraine faced the task of finally eliminating remnants of Soviet totalitarianism and integrating into global and European institutions. Therefore, research on the history of Church in the Soviet era is especially relevant today, since the main goal of the Bolshevik government was the destruction of the self-identification of believers and the formation of a new – Soviet society. **The purpose** of this work is to show the tragedy of Hanna Lavrentiivna Kolomiets, who was arrested «for anti-Soviet agitation» in 1937, and later sent to serve a sentence of 8 years. **The methodological basis** of the research is the principles of historicism, objectivity, and systematicity. **Methods:** problem-searching, chronological, historical-systemic and analytical. **The novelty of the study.** For the first time, new archival documents were introduced into scientific circulation. The life of Hanna Lavrentiivna Kolomiets was studied.*

Conclusions. *In the 30s and 50s of the last century, Soviet authorities persecuted dissidents. This especially applied to representatives of Church, opponents of the closing of churches, or people who objectively assessed the actions of Soviet authorities. Such people were expelled from Ukraine for a certain period of time or even shot.*

Looking back, the courage and civic position of the woman is important to us. Despite all repressive actions of Soviet authorities against Church in the late 20s and 30s of the last century, H. Kolomiets did not renounce her religious beliefs. Whether in prison or released, she continued to advocate for her rights, seeking a review of the criminal case and rehabilitation. However, this process dragged on for several decades: from 1939 to 1972, when the Resolution of the troika of the Chernihiv UNKVS of November 14, 1937 in relation to H. Kolomiets was canceled, the case was closed due to lack of proof of the nature of the crime. Hanna Lavrentiivna Kolomiets was rehabilitated.

Key words: nun, Trinity monastery, Illinska church, Chernihiv region, criminal case.

Дата подання: 26 січня 2024 р.

Дата затвердження до друку: 10 квітня 2024 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Нестеренко, Л. «Контрреволюційна та антирадянська діяльність» Ганни Лаврентіївни Коломієць в 30-х рр. XX ст. (за матеріалами кримінальної справи). *Сіверянський літопис*. 2024. № 2. С. 66–72. DOI: 10.58407/litopis.240208.

Цитування за стандартом APA

Nesterenko, L. (2024). «Kontrevoliutsiina ta antyradianska diialnist» Hanny Lavrentiivny Kolomiets v 30-kh rr. XX st. (za materialamy kryminalnoi spravy) [“Counter-revolutionary and anti-radyan activity” of Hanna Lavrentiivna Kolomiets in the 30s of the 20th c. (based on the materials of the criminal case)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2, P. 66–72. DOI: 10.58407/litopis.240208.